

Язэп Квач: Маміны словы

У кожнай мясцовасці ёсць уласныя словы, якія больш нідзе не пачуеш. Дыялектамі багата і мая Бацькаўшчына. Для мяне – гэта Глыбоччына – калыска, дзе я нарадзіўся і спасцігаў родную мову ў сваёй сям’і, сярод сяброў, аднавяскоўцаў і ў школе. А яшчэ – гэта Шаркоўшчынскі край, дзе я ўжо пражыў амаль удвая больш, дзе я стварыў сям’ю і выгадаваў дзяцей.

Хаця два згаданыя раёны мяжуюцца, але адрозненні ў мясцовых гутарках я заўважыў з першага дня. Мая гаспадыня, дзе я кватараваў, цётка Галя, ужывала такія словы, як астроў, байня, мецілка, егдзіць, блаўкіня, камэдаваць і інш. На Глыбоччыне я іх не чуў. Мяне гэта з’ява зацікавіла і я стаў збіраць мясцовыя дыялекты і адначасова прыгадваў глыбоцкія. У маёй публікацыі я іх адпаведна пазначаю: глыбоцкія – літарай “г”, а шаркоўшчынскія – літарай “ш”. Там, дзе такой пазначкі няма, гэта значыць, што слова сустракаецца ў абодвух раёнах.

Мне ў гэтым дапамагае мая праца з пажылымі людзьмі. У размовах з імі я вышукваю цікавае для сябе і стараюся гэта занатаваць. Часам трапляюцца сапраўдныя перліны, якія паказваюць наколькі багатая, жывая і вобразная наша мова. Да прыкладу цётка Фаня папрасіла мяне нашчапаць ёй на падтопку “жабуркоў”. Я ніколі не чуў гэтага слова, але як толькі пачуў – яно мне так спадабалася! Такое мягкае, пяшчотнае! Ад яго, як ад самога аганька, павявае цяплом. І так можна бясконца прыводзіць прыклады. На жаль, такія дзівосныя і

рэдкаія словы знікаюць разам з іх носьбітамі, бо кола іх ужывання няўмольна звужаецца. Знікне слова – збяднее наша мова, а разам з ёй і мы. Таму захаваць мясцовую гаворку – лічу сваім абавязкам. У гэтай працы я пастараўся сістэматызаваць і прадставіць чытачу ўсё, што я назбіраў за некалькі год. Ведаю, што падобную працу на Дзісеншчыне праводзіў Язэп Драздовіч год так з сотню таму назад. Хацеў паглядзець яго працу ў бібліятэцы Акадэміі Навук, але без дазволу не змог. Цікава б было параўнаць наколькі ўсё памянялася.

Я прадставіў не толькі словы і іх тлумачэнне, але і даў кантэксты, дзе яны ўжываюцца ў гутаркавай мове. Гэтыя маленькія абразкі запісаны граматычна з памылкамі кіруючыся мэтай данесці да чытача фанетыку мясцовай гаворкі. І не толькі гэта. Тут згадваюцца рэальныя людзі і падзеі, якія для мяне маюць асацыяцыю з пэўным словам. Думаю, што мясцовыя дакладна вылічуць каму належыць тое або іншае выказванне.

Мая праца “Маміны словы” названа так не толькі таму, што любоў і павагу да роднай мовы я пераняў з малаком маці. Яшчэ яна была ў мяне, як найаўтарытэтнейшы кансультант, бо я чуў месцамі толькі “звон” і не заўсёды мог дакладна тлумачыць усе адценні слова. З вышыні свайго дзевяностагадовага ўзросту яна давала належную ацэнку і заўвагі маім меркаванням.

Гэты артыкул я прысвячаю маёй матулі.

Беражыце сваіх мам і маміны словы!

_ * _ * _ * _ * _ * _ * _

Абхадзіца (ш.) – упраўляцца па гаспадарцы.

- Я яшчэ вечарам толькі абхадзіўся, бяжыць жонка з мабільным.

- На, нехта табе звоніць!

Абхадзіць – непакоіцца нейкімі думкамі, клопатамі.

- А што Самазванаву, яму ж нічога не абходзіць: ні сям’і, ні гаспадаркі, толькі гарод – ды і той, як бабе сесці.

Адкалыхаць – вылечыць з цяжкага стану.

- А адзін раз Владзімірка бацьку доўбняй замест свінні заехаў. Чуць адкалыхалі, добра што той у зімовай шапцы быў ды ўдар ужо быў ні з усей рукі.

Адукцыю зрабіць – зняць пабоі.

- Ну што, паехала пасля таго Элка ў Шаркаўшчыну і зніла адукцыю.

- Ну і як Вы, дзядзька Жэнік выкруціліся?
- А як выкруціцца? Следаваціль прызджаў ні раз. Угашчаў добра і ў торбу... Дык толькі штрафу мне далі і ўсё. А так бы пасадзіць маглі. Іна ж парцёйная!

Азіят – злы чалавек, вораг, як і татарын.

- А ўчора ж мой сусед так збіў сваю Ленку – аж сіня. У-у-у, азіят!

Аляксаваць (ш.) – паносіць.

- Гэта ж матка яго такая врэдная была. Зберыць з малака смятану, і з'есць, і даліець вадой. Тады дапілнавалі дык мусіць даў ей поўху – атучылі.

Андаляція – завіўка.

- А ці зрабіла ж ты на вяселле андаляцію?
- Цяпер гэтак ня ў модзе. Нада стрыжку!

Аправіцца(г.) – схадзіць у прыбіральню (па вялікай патрэбе).

Атхожая (г.) – прыбіральня.

- Ну пайшоў я на астанойцы ў атхожую каб аправіцца. Цёмна, сяджу. Забігаіць нейкі дзяцюк.
- Ну што, дзед, сядзіш?
- Сяджу!
- Ну і сядзі!
- Шапку ў мяне хоп з галавы андатравую і паляцеў. Дзе там будзеш шукаць у чужым горадзе ды і аўтобус жа жадаць не будзіць!

Аруд –засек.

- Мужык у аруд ні глядзіць – дуіць і ўсё, а чым тады бабе дзяцей карміць?

Асвер – бервяно-журавель для калодзежа.

- А я ў сваёй амшары такі зашыбенны асвер найшоў – ні нада нікуды і ехаць.

Астроў (ш.) – на верхавым балоце участак лесу з цвёрдай глебай.

- Пайшлі з Ленкай у Свілы праз астроў праз Дзедаву Бараду. Чуць прабіліся так усё заваліна.

Асэставаць – дапамагаць у важнай справе.

- Так, ты Ваня, будзеш дзіржаць парасят, а ты, маці асэставаць: падаваць брытву, парашок, ніткі.

Бабздыль (г.) – хлопец сярод дзяцей, што больш лучыўся да дзявочага гурта.

- Мальцы, а чаму вы ня дружыця з Зыфрыкам Язэпішыным?

- Не, ён і з дзеўкамі гуляіць, ён бабздыль!

Байня (ш.) – лазня.

- Сёння сыбота – дваіное свята!

- Чаму?

- Ну як, чаму? Сёння байняў топка і баб ...бка!

Балясіна – жэрдка ў масце або кладцы каб трымацца.

- Мост сора адрамантавалі і нават балясіны замянілі хаця ў паводку яны толькі мяшаць будуць.

Біндас (г.) – непуцёвы падлетак.

- У Чэся вун Баранчыкавага ўнук трактар сагнаў ды прадаў некаму.

- Во дзе біндас!

Блаўкіня (ш.) – бесталковы чалавек.

- Вот ужо Зоньцы з гэтым Толікам гора. Такі ж ужо блаўкіня!

Блісь ды ясь (г.) – ярка зіхаець, пералівацца.

- У Баравэччы ўланы польскія стаялі. Едуць бывала – збруя на конях блісь ды ясь!

Блузніць – абы-што непраўдападобнае гаварыць.

- Заткніся ты, ня блузні абы-што!

Брыдзець сонца – хаваецца ў хмары.

- Алі сонца нешта троху падбрыджаваіць – можа будзіць і дождж.

Быдзяк (ш.) – беспародны сабака

- Ні ганіся за пароднымі лайкамі з радаслоўнымі. Толку з іх – толькі грошы высыпіш. Вун у Воўкі быдзякі простыя, а бяруць усё што шавелецца.

Бэлька (ш.) – бервяно.

- Як шкода! Вун каля Капанкі ў траве столькі бэляк пагніло.

Бэлька – маціца.

- Ён ад малку гэткі круты. Бывала прыляціць у хату, як скочыць і нагой аж у бэльку.

Бэшла (ш.) – бесталковы чалавек.

- Вася ж раз п'яны на трактары астаноўку знёс. Во бэшла!

Ваган (г.) – намокшае цяжкое бервяно.

- Праз ноч нага распохла, азызла, як ваган.

Вантрабянка – кілбаса з вантробаў (унутраных органаў)

- Сама смачней як зварыш капусту з вантрабянкай!

Вараўня (г.) – памяшканне для захоўвання гародніны з печкай.

- З Фаньчынай хаты выйшла раскошная вараўня – усё ўлазіць.

Васілка (ш.) – васілёк.

- Ну як, Фядосавіч, у гэтым годзе пшаніца?

- Ты знаіш, братка, з вясны дык і што добрая была, а тады васілка як сціснула – дык і ўбіраць нечага было!

Вонтпіць (г.) – перажываць.

- Збіраюся ехаць на зарабаткі і ўсё вонтплю: а як тут усё без мяне будзіць.

Вотарабам – усё параскідана, у беспарадку.

- Адкрываю дзверы – усё вотарабам: з шафы ўсё павыкідавана, кнігі на падлозе, зафіранкі паатрываныя – як Мамай прайшоўся.

Вразе – а калі.

- А вразе ж дождж – складайце сена ў капяшкі.

Вупар – упарты чалавек.

- Ні за што ні сагласіўся з намі аб'язджаць балота – папёрся праз грязь. Вот ўжо вупар!

Вурыць – спорна працаваць.

- Гэта яна тут ня хочыць рабіць, а паглядзі на яе як дома вурыць – ня горы за мужыка!

Вяпла – балтаіць ня тое што трэба і не таму каму трэба.

- Зямчончыха ж старая гэта вяпла ўсім разбалтала па сялу.

Вярфнік (ш.) – плашка ў якую ўстаўляўся верхні канец снулі.

- А круціцца ж снуля ў двух драўляных, як падшыбніках, і верхні завецца вярфнік.

Газніца – керасінавая капцілка.

- А ці ёсць там невядома ў лазні ў газніцы карасіна?

Гакаўка (ш.) – баба крэпкая, як арудзія.

- Ну а Надзя ваша чаму замуж ня ідзець? Во, яшчэ гэткая гакаўка, магла б!

Галень – змецены венік.

- Падай, ты, мне хоць які галень, я тут троху падмяту.

Ганяць бульбу – акучаваць.

- Як сухое лета – досаць і раз бульбу паганяць, а так сільна пірасыхаіць.

Гураваць – верхаводзіць, падчыняць сабе ўсё і ўсіх.

- Гуравала мая нявестка над сынам – вот ня выдзіражаў і кінуў яе з дзецьмі. А дзяцей шкода сільна!

Далігаць – трывожыць нейкая немац або думка.

- Ну як ты там, яшчэ харош?

- Ай не, братка, ужо ня тое! То там забаліць – то тое далігаіць! Што ты хочыш – выпрацаваны!

Далянглівы (г.) – вельмі далікатны, не церпячы раздражнення.

- Болісь быў, як пан, такі далянглівы. Ніхай чуць прыпарка, мошкі – усё, касу на плечы і дамоў.

Даць джупла (г.) – даць наганяю.

- І мае ж мальцы пэўна там былі! Ну пайду, я ім дам джупла!

Дбаць – клапаціцца.

- *Хто дбае – той не мае, а хто не дбае – той мае. (Павуцінне)*

Дзеравяшкі (ш.) – абутак на драўлянай падашве.

- А што ты думаеш, даўней ні ва ўсіх былі боты. І я ў школу ў дзеравяшках хадзіў!

Дзерціна (ш.) – вывернутае з каранем дрэва.

- Адзін раз Янак Шпак казаў, што на дзерціне застрэліў лісіцу.

Дзіркач – змецены веннік.

- Пахвастаў жонку ў лазні.

- Ну, як?

- Усё добра.

- Але ж венік у цябе нейкі, як стары дзяркач змецены!

Доннік (ш.) – замерзлы на некаторай глыбіні слой зямлі.

- Войцік стараўся вывезці кармы пакуль яшчэ не распусціла крэпка, па донніку.

Дрыначка – кароткая не па размеру і праз тое халодная вопратка.

- Як цяперашняя маладзеж ходзіць? Адзеніць нейкую дрыначку, што аж пуп тарчыць – вот і пазастуджаваюць сабе ўсё, асобінна гэтыя дзеўкі.

Дубіца (ш.) – лодка.

- Пераплывалі на дубіцы раку з дзеўкамі. Перакуліліся. Міша Бутар ратаваў дзевачку і разам з ей утапіліся.

Дуб’ю станавіцца – так моцна супраціўляцца, што цела становіцца, як дубовае.

- Во які маліц! Яшчэ ж засранцу нейкіх сем гадоў, а нізашто споднія штаны ні адзелі. Дуб’ю станавіцца і ўсё. “Цяпер ня ў модзе!” – кажыць.

Дурніцы – ягады п’яніцы.

- Ці ведаеце, што такое ганіболіўка?

- Настойка самагонкі на дурніцах – добрая штука!

Дыхціна – фанерына.

- Пятровіч, нідзе ня можна знайсці сцікла да твайго “Запарожца”.

- А каб якую дыхціну ўставіў?

Жабуркі(ш.) – шчэпкі для падпалкі дроў

- Ну што цёця Фаня Вам яшчэ памагчы?

- Ой, у мяне баліць рука, нашчапайце мне жабуркоў на падпалку.

Жалубнуць (г.) – наспех перакусіць.

- Ай, ну што ён тут заляцеўся на троху, халадніку жалубнуў і паехаў скорынька на работу. Некалі ж!

Жужаль (г.) – малыя дзеці 5-10 гадоў.

- Ану, жужаль, кыш адсюль, ні мішайця!

Забоіц – клін для абсадкі касы.

- Поўні, унучак, як нада рабіць забоіц – сама лепі з сухой яблыні.

Загавець– загінуць.

- Ну і што з іга! Будзіць піць, а піць пакуль ні загавець, як Гайдук у раве.

Закаліц – пяшак самагонкі.

- Паставіў я на стол бутэльку хлебнай. А крэпкая – закаліц. А Пётра Юстынаў як хватануў па прывычцы стакан – чуць адкашляўся.

Закаліц – няўдала хлеб, цвёрды.

- Ці ўдаўся хлеб?

- Ага, алі закаліц – на паліц!

Замашанцы (ш.) – людзі, што жывуць па другі бок балота.

- А адкуль Ронікава Глаша, ці знаеш?

- Замашанка!

Збаданне – допыт.

- Дык, а дзе падзеўся, баба Ліпа, Ваш бацька з Баравэчча?

- Мама ж туды хадзіла і быў там знакомы ахраннік. Дык той казаў, што бацьку павязлі ў Маладзечана на збаданне. Так і прапаў.

Збанітаваць(г.) – даць ацэнку негатыўную.

- От жа гэтыя бабы! Яны ж усе костачкі перамыюць. А тады каго, як чарта, на вілы падымуць, а каго так збанітуюць – век не адмыіся.

Збруя – вупраж.

- У лінейку запрагаць у мяне збруя атумысловая. Гной на ёй я не вaju канечне ж!

Здор – унутраны тлушч.

Ажэмеры (г.) – вышкаркі ад ператопленанага здору.

- Даўней здор ператаплявалі, а на ажэмерах нешта пяклі. А цяпер мая скруціць здор і ў маразілку. А тады на ім добра таксама бульбу смажыць.

Здукраць – даўмецца, дайсці да высновы.

- Але і ты, во - маладзец, неяк жа во здукраў, сам выкруціўся!

Зігратаы – яркі.

У шклянкі – тканіна з узорам у выглядзе прамавугольнікаў.

- А як яе прызнаць?

- Прызнаеш, у яе сукенка такая зігратаы ў шклянкі.

Зіляска (г.) – прас.

- Дык што там у іх палучылася?

- Прадаўшчыца казала, што яна ўзяла новае зіляска, а назад прынісла старая зіляска.

Золь – сырая халодная пагода.

- Ну што там на дворы?

- Золь!

Зэдлік – маленькая нізенькая лавачка на аднаго чалавека.

- Пеця, зрабі мне зэдлік карову даіць. Алі каб крэпкі бы бацька паламаіць.

Зэс (г.) – халодная пагода, калі вецер прадувае наскрозь.

- Расказаваў бацька нябожчык. Паехалі на шараварку ў лес у санёх. А такі зэс – і сірмяга ні памагаіць...

Інструмант (г.) – прыстасаванне гнаць самагонку.

- Прышлі шукаць, а ў мяне інструмант аж у амшары схаваны. Чаго мне баяцца?

Ірзаць (ш.) – дрэнна іграць.

- Мажэічка бывала як падап'ець – ірзаіць і ірзаіць тады на гармоніку.

Істопка (ш.) – цёплае з печкай памяшканне для захоўвання гародніны.

- Сёліта сусім лёгка зіма была – істопку толькі пару раз вытапіў.

Кабылка (ш.) – прыстасаванне для вязкі нітоў.

- Нада каб кабылка была свая, а то навяжыш няроўных нітоў!

Каіміц (ш.) – дрэнны чалавек.

Цвік – дысцыпліна.

- Благі Стары быў. Каіміц. Усіх дома ў цвіку дзіржаў.

Какоркі (ш.) – выпечка, сухары.

- Лізавета Афанасіўна напікла Паўліку на вяселле какорак.

Каланіца (г.) – смала чорная.

- Дасталося мне ад старэйшага брата пальто і вялікае, і карэлае. Некалі, як рабілі асфальтавую дарогу – ішоў ён са школы з Тумашаў, ды ўліп нейдзя ў каланіцу – так нічым добра і не адмылі.

Калдуны (ш.) – клёцкі з душамяі.

- Зрабі ты калдуноў!

- Ай, з імі многа дзялоў, звару заціркі!

- У, гэта бабская ежа – ні наясіся!

Калёскі (ш.) – блачкі для падвескі нітоў у кроснах.

- Бываюць жа вялікія калёскі, а з імі цяжка калі многа нітоў запраўліна.

Камы (ш.) – каша з бульбы.

- Думаў што гэта за пюрэ – заказаў у сталоўцы, а аказваецца – гэта ж нашы камы! У мяне дома ў вараўні такога пюрэ цалы катух!

Камэдаваць (ш.) – вырабляць абы-што, смяшыць людзей.

- Што гэты Маскаль толькі ні рабіў: і п'яны на мацыклеце, і з міліцыяй біўся – добра камэдаваў!

Кан – бідон, фляга.

- Ні кідаю цяпер каны на дворы - украдуць, як алюміній, на гарэлку.

Каршунок (ш.) – прыстасаванне ў калаўроце, што сучыць нітку і намотвае яе на шпульку.

- Папрасі ты Аліксандравіча, каб справіў мне каршунок – ні цягніць нешта нітку.

Карэдлівы (ш.) – не дакрануцца, як дзіця, не пераносіць боль і другія нязручнасці.

- Мой жа Гордзя такі карэдлівы – вочы закапаці і то ні даецца! Душа вон з ім!

Каяк (ш.) – лодка вузкая, як спартыўная.

- Франак, наш польскі настаўнік, усё нас вучыў рабіць: і лыжы, і каяк дажа былі зрабіўшы.

Квашаніна – халадзец.

- Самая лепшая квашаніна з ног.

Кебны – кемлівы.

- Ну алі ж ён досаць кебны – абы-хто на чужыне не прыжывецца, ня выб'іцца ў людзі.

Керзавы хлеб (г.) – нізкай якасці з дамешкай кукурузы.

- Керзавы хлеб нейкі сусём ня гэткі: і чарсцвеіць скарэй, і прэсны нейкі – не прывыкшы мы да іга.

Кешкацца (ш.) – марудзіць.

- Ну што, ты, кешкаецца тут! Скорынька збірайся!

Ключы (г.) – страпілы.

- Раней ключы былі ні такія, а з крукамі, якімі чапляліся за пажыліну.

Крохлы (ш.) – страпілы.

- Сёння павесілі крохлы, заўтра будзім абрашотку прыбіваць і крыць.

Кузла (г.) – той, або тое, што ўсё перашкаджае.

- Ой свякроўка была благая, як кузла! Што б ні рабілі, што б ні гаварылі – вечна яна сваю кузлу ўторкніць.

Кулэгацца – калупацца ў гразі.

- Люцок робіць печ і мы малыя кулэгаімся ў гэтай гліне.

Лабасіць (ш.) – іграць на гармоніку.

- Пупся бывала прыдзіць у Рымкі на фэст з гармонікам. Падап'ець і давай лабасіць.

Лайно (ш.) – лахманы пасцелі, вопраткі.

- Якія там у таго Ахрэма пададзіяльнікі і простыні. Там ж ані пасцеля, а – лайно.
Ды і тое ўжо чуць ні спаліў разам з хатай – гарэў.

Латун (ш.) – лахманы, старое рванае адзенне.

- Адзівай які-небудзь латун ды лезь чысціць калодзісь.

Лацно – выгодна.

- Лацно яму касіць – два сыны, як дубы!

Ліна (ш.) – нацягнутая тоўстая драціна ці трос для перацягвання парамка праз раку.

- Ад цячэння ліна напаялася, аж гудзела.

Лякеркі – лакаваныя туфлі.

- А нябось ходзіць ні абы як – у лякерачках.

Манаткі – пажыткі.

- *Забірай свае манаткі і ідзі да хаткі.*

Матырка, закідушка (ш.) – прыстасаванне для лоўлі рыбы на жыўца, ставілася на ноч.

- Чалдон расказваў: “Паставіў з вечара матырку. Раніцай прыхаджу – куст хадура ходзіць. Сом на 43 кілаграмы ўчапіўся.

Месца – паслед.

- Глядзі ж, пільнуй! Хаця б карова месца ня з’ела. Удавіцца можаць.

Мецілка (ш.) – пакрытая цёлка.

- Мецілак сарціравалі восенню і Ванька Зялёнка развозіў іх па фермах.

Мігдалы (г.) – прысмакі, дэлікатэсы.

- Ну, чаго ні ясцё? Можа мігдалы вам с Амэрыкі выпісаваць!

Мугаць – хутка і спорна есці.

- Во мугаіць, брат ты мой, як добры касец!

Набрыць (ш.) – прыезджы, што часта мяняе месца, як пералётная птушка.

- Ну што, Генка, што за людзі там у ваш канец прыехалі?

- Ай, нейкая н-н-набрыць, набрыць, набрыць!

На галяннішчах прыбегчы (г.) – хутка, не паспеўшы добра ўторкнуць нагу ў бот і пята праз гэта будзе апірацца на галяннішча.

- Скарэй ляці на галяннішчах па бацьку – карова целіцца.

Нагдырыць(ш.) - нагаварыць, падбухторыць.

- Гэта ж мая гэдак матку па ціліфоне нагдырыць на мяне, а мне тады слухай яе “літаніі”.

Нажэндзе (г.) – мужчынскі “прыбор”.

- У нас такі Стась Гром жыў. Дык ён адзін час з дзвюма бабамі жыў.

- А як ён з дзвюма спраўляўся?

- Ну, казалі, нажэндзе адпаведнае меў!

На стыкальніку (г.) – напярэдадні нейкай падзеі, найчасцей смерці, або родаў.

Звязана выслоўе з тканнем палатна. Калі заканчваецца вытыканне асновы, якая мацуецца да палатніны, што накручваецца на навой, то кажуць, што ужо на стыкальніку, г.зн. канец работы. Калі ў гэты час нехта прыходзіў у хату, то казалі, што нехта памрэ.

- Былі ўчора ў дзяцей. Нявестка ўжо на стыкальніку – не сягоння-заўтра будзіць радзіць. Кажуць што будзіць дзяўчынка.

Наўрына(г.) – хто надаядае, дастаець.

- Вот наўрына, прычапілася – хоць ты ўцякай.

Націніна – слабы, ледзь жывы чалавек.

- Які там ужо той Люцік! Як націніна, колькі яму ўжо асталося...

Недапад, недароб, няўструй (г.) (сінонімы) – быстры ў рухах і прыняцці паспешных рашэнняў, з-за чаго аказваецца часцяком ў камічных сітуацыях і сам успрымаецца, як недарэка.

- Ну што ты з яго возьмеш, такі гарачы. Недапад, недароб, няўструй!

Непераліўкі – складаная сітуацыя ў сувязі з нейкімі новымі абставінамі.

- Ужо нада было і за каровамі ісці, а тут непераліўкі – свіння паросіцца.

Тут будзе дарэчы такое выслоўе: “Работы – кішыць: буракі крышыць, дзіця ўсралася, пакуль абцёрла – самой напёрла.”

Неслух – непаслухмяны.

- А Віця Райчонак, такі ж неслух у школе быў! А паглядзі фельшарам робіць у Шуміліне і хвалюць – добры доктар.

Ні шманаць – не браць да ўвагі, нікога і нічыё меркаванне.

- Юлісь наш благі быў. Як нап’ецца бывала – нікога ня слухаіць і бацьку дажа ні шманаў.

Няволля (г.) – нельга, не дазволена.

- Няволля ў пасце вяселле рабіць, проці Бога. Так і жыць будзіш!

Нявывалака (г.) – чалавек ні на што не здатны.

- Ну чаго ты на яго кажыш – нявывалака?

- Ай, ну ён жа пусці-павалюся, а найгоры – нічога ж рабіць ня можыць!

Няўрокам дзеля сказана – кажуць каб добрыя словы не наняслі шкоду чалавеку або жывёле (не ўраклі). Сказана не дзеля (для) ўроцаў.

- Алі ж во добра твая карова малака даець няўрокам дзеля сказана.

Няхлюй (г.) – неакуратны.

- Ты ж паглядзі, як ты адзеўся. Ззаду хвост тарчыць, гузікі – намітусь, ну выліты няхлюй.

Паджога (ш.) – падпалка.

- На паджогу я бяру якое-нібудзь смалістае без сукоў палена, а найлепі корч-смяляк ці бярэсту – гарыць, як бінзін!

Падзіржаць у руках – пабіць.

- Як падзіржалі тады яго ў руках, дык доўга і не пажыў. Дзе ж ты вычухаеш - паклалі пад шчыт ды каламі адмясілі!

Падрабляцца (г.) – упраўляцца па гаспадарцы.

- Маёй маме было лягчэй чым другім – па гаспадарцы падраблялася бабка.

Падстрэліны – адзеты ў кароткую вопратку.

- У кароткіх штанах і пінжаку я адчуваў сябе ніякавата – стаяў, як падстрэліны.

Пажыліна – жардзіна паверх ключоў.

- Вот бяром гэту ёлку на пажыліну: і не тоўстая і гонкая.

Пакачаць бабу (г.) – мець з ёй палавы кантакт.

- Ну і што яе Зіна, на Верку маю абы што гукала, а саму пакачалі нейдзя на вяселлі мусіць.

Пакляпістае дрэва (г.) – тое, што расце нахільна. У дачыненні да чалавека – той, што не можа за сябе заступіцца, адгаварыцца.

На пакляпістае дрэва і козы лезуць.

- Сашка Дуля ўжо да таго быў пакляпісты – яго збанітуюць, абгаворуць у вочы, а яму быццам няма чым агрызнуцца.

Пакушаць (ш.) – пакаштаваць на смак.

- Самсон Ванька нагнаў самагонкі з мёду. Прыносіць гасцям на стол.

- Пакушайця, ета, братцы, медавушка!

Памак (ш.) – горкі п’яніца.

- Ананька яе ўжо ж такі памак быў! Ну што ж, ён усім тут калодзісі капаў! Ну а біз гарэлкі гэта ж ніяк ні абхадзілася.

Панцак (ш.) – пярловая каша.

- А што даўней елі? Панцаку матка наварыць цэлы кацёл, добра калі ёсць чым прыскварыць. І будзіш жорці калі галодны!

Панянчыць (г.) – пабіць.

- У Івана Жадзейкі мусіць з галавой пасля таго, як у міліцыі яго панянчылі.

Паплеціна (ш.) – прадольны дубец у плятні.

- На такога ўжо бізуна мала – паплецінай трэба вучыць.

Папоня – доўгая празмерна аж па пяты вопратка.

- Адзеніць сваю спадніцу, як папоню, і крыпаіцца ў ей, як той бацюшка.

Парэнчына – жэрдка ў кладцы.

- Ішлі да цёткі Гунэфы якраз у самая разводдзя. Раку прышлося па парэнчыне перахадзіць.

Пасякі (ш.) – саматканае пакрывала з рознакаляровых нітак.

- Ой, мая мама Тоня, такая рукадзельніца была! І пірабіраныя дываны і ў шэсць нітоў і пасякі – усё умела ткаць.

Паталаніць – увесці ў прывычку, у моду нешта рабіць.

- А ў нас жа лісіца лічы кожны дзень курыцу бярэць. Іш, паталаніла!

Патураць – згаджацца.

- Чаму мой гэткі неслух?

- Таму, што ні патураць нада было, а дубцом вучыць!

Пеліна (ш.) – прыстасаванне для збору журавін, як падвязаны фартух.

- Браць ягады ў пеліну мяне навучыла Галя Зэнькава, як я ў іх кватараваў. І па дзісь дзень (дагэтуль) мне так найвыгадней.

Пілінгнаваць (г.) – даглядаць, дагаджаць.

- Адзін сын быў, ужо ж так яго пілінгнавалі, ну і што выйшла? Распуста!

Пілнаваць – сачыць.

- Кралі ноччы грушы. Бацька дапілнаваў. Як папёр – дык і транзістар кіналі. Назаўтра прыхадзіла Сабіна пірапрашаваць і забіраць.

Побаку (г.) – нешта не ўлюбіць, не прыняць.

- Столькі дзевак было. І Навумцова Лілька, і Дануся Кавалёва. Такая харошая і бацькі! Не ні нада! Усе побаку!

Пошар (ш.) – сена.

- Прадалі карову, а пошар астаўся. Дык Губін забраў, а за тоя парэзаў пілой хлеў нам на дровы.

Пранік – драўляная прылада для мыцця ці абівання насення.

- Кмін сушым на плаце, а тады снапы на пасцілцы абіваем пранікам.

Пранік (г.) – ніжняя масіўная вертыкальная плашка цялегі.

- Пранікі поўню Рублеўскі рабіў з вербалозу.

Пранцы – венерычныя захворванні.

- Скруцілася ж некуды, хай яе пранцы!

Прахуда (ш) – авантурыст, хітры, абманець, а свайго даб'еца.

- Ну, што там Наташа? Кажуць нейдзя на пасяленні за крэдыты?

- Ды дзе там... Гуляіць па волі прахуда гэта!

Прыкургнуць – прылегчы задрамаць на кароткі час.

- А я ж прыкургну ў абед на мінут дваццаць. Прачнуўся – і, і як агурчык!

Прымувіска (г.) – пагаворка.

- Гэта ў нас ёсць такая прымувіска. Із высокім добра жабраваць – торба па зямлі ні цігаіцца.

Путны (ш.) – талковы.

- Быў сёння на Восьвіце на акунях. І нейкая баба, і ловіць талкова ўсё.

- Чаму не! Ёсць і бабы путныя, алі мала...

Пустазвон – чалавек, што пустое балтаіць, або сабака, што гаўкае па-пустому (няма ні зверу, ні чалавека).

- Бываіць сабака гоніць зверу бяз брэху, а гэтыт наадварот – пустазвон!

Пыпліцца (ш.) – марудзіць.

- Захаджуся на вічарыну па Янінку Ігнашкаву. А іна ж гэткая кветка пакуль зберыцца – пыпліцца можа з паўчаса.

Разбірацца – малако на адгон і смятану раздзяляецца.

- З казы ж смітаны ня зберыш – малако ні разбіраецца.

Разматаць – хутка раскупіць нібы трубкі тканіны.

- Панаехала ж сюды рускіх як нас асвабодзілі ў 39-м. А ў нас жа тут усіга поўна. Дык іхныя бабы – яны ж мацеры і ні знаюць. А быў такі чырвоны насыпачны мацір’ял. А ім жа нада было чырвоная – дык сёчас трубку разматалі. Гэта гэтак на сукенкі сабе.

Разноска (г.) – гаспадарчая сумка з керзавага матэрыялу.

- Як пойдзіш у магазін – бяры ня сетку, а разноску, каб што ні павытрасаў!

Ракашэт (ш.) – незвычайнае здарэнне.

- Што ў вас там новага ў Жукоўшчыне?
- Учора ноччы клуб згарэў?
- Ай-яй-яй, во было ў вас ракашэту! А з чаго?
- Шэдраюць, што нехта спаліў, некаму ж няўгодна нешта!

Рандэляк – каструля з ручкамі.

- Наварыла ім клёцах цэлы рандэляк на паўвідра. З голаду ні памруць!

Раскошны (г.) – вялікі па памеру.

- Купіла свайму хлапцу штаны. Раскошныя троху. Алі добра – расцець, як на лес гледзючы.

Распірынджаваць – расцягваць час.

- І нечага там распірынждаваць. Запытаўся і быстра дамоў.

Рассусуляваць – так доўга цягнуць час у гутарцы пакуль выказаць думку.

- Ні рассусулявай, як той Ананька! Бывала як станіць казаць нешта – дык усе новасці раскажыць і ўвесць калхоз аб’едзіць пакуль даб’еся чаго хочыць.

Рацівы – бойкі на язык.

- Ну і нявестачка ж табе папала рацівая. Палец у рот не кладзі.

Рулі (ш.) – ежа з хлеба, вады салёнай, цыбулі і алею.

- Адзін майстар апраўляў у удавіцы хату. Падала яму на вячэру рулі. А ён ей кажыць: “Ад гэтай ежы, панічка, і-і-і-і г(е)блікі ні бяруць!”

Рыззавік (ш.) – падножны кавёр з рыззя.

- Калі ня прыдзіш да Еўлампіхі іна то рыззавік крыпаіць, то шкарпэткі.

Рэзьгіні – прыстасаванне для пераносу сена з дзвюх драўляных дужак, перакрыпаных тонкімі вяровачкамі.

- Рэзьгіні дзядзькі Юзафа я, як памяць, захоўваю ў сваім музеі.

Самаховы (ш.) – хто служыў пры немцах у самаахове.

- Яны ж пасля вайны па лесе хаваліся, бо былі ў самаахове.

Сачыць – быць падобным на каго-небудзь.

- Ну, хаго там Выруся ваша радзіла?

- Трэці Гайдук!

- Ну чаго ты Міхалінка, і мальчык жа добра абы здаровінькі. А каго ж сочыць?

- Па іх, увесь бацька і крошкі яго сабраў!

Сівіць галаву – перажываць.

- Ці чула ты што там на Ўкраіне робіцца?

- Ні сіві галаву – пра сваё думай!

Склыгаць – вучыцца іграць, слаба іграць.

- Я тады яшчэ можа ў клас пяты хадзіў, алі тожа ўжо троху склыгаў на гармоніку.

Снігувцы – кароткі гумовыя боцікі на абцасах.

- Цяпер ужо ні прадаюць, а я яшчэ помню ў мяне былі снігувцы.

Соўма – перцiся наўпралом.

- Напроць вёскі на сплаве была запань і лесу набівалася – можна пірахадзіць.

Перахадзіў раз лось і праваліўся ды застраў. Ну прышоў Жоржык з віламі. Будзіць калоць. А лось як спружыўся – выскачыў, ды як кінаўся на яго соўма. Чуць умыкнуўся са сваей крывой нагой. Во мужчыны хахаталі!

Стальмак (ш.) – павязка з бінта або хусткі, для падвязкі параненай рукі.

- Казала ж яму: “Куды ты такой слізінёй ды на ровары! Дзе там – паляцеў! На заўтра гляджу ў абед вылазіць з аўтобуса – рука на стальмаку, у другой торба, паддаты добра, пайшоў.”

Старлыбіна – пажылы чалавек, што ў маладосці не дбаў ані пра дабрабыт, ані пра годнась.

- Ну, як там ваш Сашка?

- Ай, сам сабе такой жызні дабіўся! Сядзіць цяпер адзін, як старлыбіна ды і ўсё.

Сушоннік – падбярэзавік.

- Сушонікаў было многа ў нас у амшары. Бабка расказвала: ”Пайду раніцай, набяру пеліну, адвару і смажу з бульбай.”

Сцігаваць – сачыць за кім-небудзь.

- Паша свайму Мішку піць ні давала. Бывала дзе ён ні паверніцца, а тая ўсё сцігуіць. Баяўся яе.

Сцянецце (г.) – слабае, кволае, няжыццяздольнае (як аб чалавеку – так і пра жывёлу)

- Ну а як жа ж там твая матка?

- Ай, толькі па хаце, чуць ходзіць, лічы ня відзіць, высахла, як сцянецце. Адным словам – тры чвэрці да смерці.

Сшорыцца – згубіцца з вока, растварыцца ў мностве рэчаў.

- Можа ты відзіла дзе мае пласкагубцы – ніяк не знайду?

- Пры гэтым пераездзе і майго многа чаго сшорылася. Пакуль панаходзіш!

Сызма (ш.) – надаедлівая баба.

- Да, папаў Пятрок добра на прымакі. Яна ж – вылітая сызма.

- *Нет на свеце горшай мукі, чым папасці бабе ў рукі. Шылам коліць, дратвай вяжыць і да ночы спаць ні ляжыш. А ад ночы да зары – аж на ...йцах мазалі!*

- Як з яе змялявалі..

Сьляга (ш.) – бэлька ў маскалёў.

- Ну, Віця, а цяпер грузім гэту бэльку!

- Да какая ж ана бэлька – эта ж сьляга!

Сяннік – набіты сенам ці саломай матрас.

- Помню памянялі з бабкай перад вяліканнем сена ў сенніку. Я лёг, як у пярыну, а пахніць...!

Сярмяга (г.) – бушлат з валёнага сукна ці паўсукна.

- У мяне ёсць дзеда Ганарука сярмяга, дык у яе яшчэ гузікі з прасаванай скуры.

Сярэдзіна – спіна.

- У Пенце залазіць у аўтобус Вася крукам.

- Што такое, Вася?

- Сярэдзіну скруціла...!

Танянёхацца – вазіцца, гуляць.

- Не танянёхайціся там з імі - за каршэнь ды вон.

Таўстая – цяжарная жанчына.

- Мы, як былі малыя, налічылі ў вёсцы сем таўстых баб. Моцна памыліліся, аказалася толькі адна, бо мы бралі пад увагу нават старых, але мажных цётак.

Тормас (г.) – непавярткі, цяжкі на пад'ём.

- Люда, а ці ходзіця вы ў ягады? Сёлета добра плацюць!

- Ды дзе ты тут з ім развернісся. Тормас - адным словам.

Траіць зямлю (ш.) – тройчы за год перавораваць.

- Мой жа Гінадзя ні вярнуўся з вайны і я ж сама ўсю гаспадарку глядзела. А зямлю траіла – во работала!

Трыма-двума нарошчамі – трох-двух кратна.

- А ў Банэгды ў маеі ў Хрыстова вун што нарабілася! Там жа град як даў трыма нарошчамі – вун увесь гарод з зямлёй змішаў – нічога ня вырасціць.

Тумарнік (ш.) – скрытны чалавек.

- Яго ня пойміш: гаворыць адно, а думаіць і робіць другое. Тумарнік!

Тэбіль (ш.) – вялікі доўгі свярдзёлак.

- Польскія будынкі ўсе на шпунтах. Гэта ж нада было столькі дзюрак тэбілем накруціць!

Уручча – тое што можна трымаць у руках і выкарыстоўваць для біцця.

- Казалі сабака нейкі яе крэпка пакусаў!

- Каб было якая ўручча, дык адбілася б можа як!

Уроцы – зрокі.

- Сцірай ты яе Сарафінка падалом каб ні сурочыла гэта ведзьма!

Утранцаца (г.) – умешвацца не ў сваю справу, вучыць, раіць дзе ня просяць.

- А ніхай жа б Лёнік з яе бацькамі лагадней быў, са сваей першай ні піразваняваўся!

Ты ж жыві, калі сышліся, старайся!

- Ні ўтранцайся! Ніхай самі разбіраюцца!

У тры дубэльты – у тры слаі.

- Хлеў у цёткі Гунэфы крылі шчапой у тры дубэльты. Старшы быў Дрозд. Ну і папілі ж тады самагонкі. Аў Казіка беднага аж рукі трасуцца ўжо, як стакан бярэць.

Утэбліць (ш.) – нешта некуды засунуць.

- Вот дык утэбліў!

Услон – доўгая лаўка на 4-5 чалавек.

- У браме маладых садзілі на ўслон і падымалі.

Уцімінжацца(г.) – уціхамірыцца.

- Мальчык, уцімінжайся! Усё благоя адкінь, будзь пакорны, цішэйшы, а ні вось бы я!

Уюлявай – убірайся вон.

- Крыся як усхадзілася на яго: “Збірай свае манаткі і ўюлявай каб я цябе болі ня відзіла!”

Уюрок (ш.) – прыстасаванне для ўтрымання ніткі пры сучэнні або снаванні.

- Каб не было ўюрка дык бы ніткай пальцы папраразала.

Халдэй – карак, затылак.

- Нашы ж як дапалі да дармавой водкі, як панапіваліся – ды давай вырабляцца. Дык іх вон павыкідавалі ды яшчэ і ў халдэй надавалі.

Хлудаваты – з цвёрдым прожылкамі бурак.

- Усе буракі, што ідуць у пук – хлудаватыя.

Хлюст – элегантна, выкшталцона адзеты.

Адфранціцца - элегантна, выкшталцона адзеты.

- І куды ты гэта адфранціўся, як хлюст? Пэўна ў сваты, ну як Быкоўскі ўсядно.

Цальнік (ш.) – цэлыя нязбіраныя ягады.

- Гляджу дзе ж гэта Юзік, а ён цальнічок грабець.

Цальнік – неўзараная глеба, агрэх.

- Як яны тут аралі па гразі? Вясной жа тут адзін цальнік будзіць!

Цахна (г.) – высакамерная, неаднаслоўная і неадналюбная жанчына.

- Не павязло майму Альфрэдзіку – кінала яго Наташа із другім скруцілася.

- А нашто ён звізаўся з гэтай цахнай!

Цымбурыць – льецца з шумам вадкасць.

- Усю ноч дождж цымбурыў.

Цымус – вельмі смачная ежа.

- Сходзім з Пецькам ў бярэзнік да Янінкі Ігнашкавай, назбіраем паземак. Дома натром з цукрам, з малаком. Ну і мачаім туды бліны. Аж цяпер слюнькі бягуць – такая смаката. А пах! Вот дык цымус!

Цюкнуць у галаву (г.) – раптоўна прыйшла думка, рашэнне.

- І тут мне цюк у галаву – Генка нядаўна ставіў бражку - той вылічыць.

Часоўка (г.) – у клубку пучок нітак, аднаго напрамку.

- Сыноч, памажы ты мне ніткі раскryptаць. Во часоўка спаўзла, а я вядома ж добра ўжо ня віджу.

Чэмір (г.) – нешта вельмі гаркое.

- На выпі жоўці, яна добра памагае ад жывата.

- Ух-х-х, чэмір!

Чэрас (ш.) – шуга, маленькія ільдзінкі пры замярзанні ракі.

- А дзе ты рыбу лавіў? На калене?

- Не, сёлета так гэтым чэрасам там забіла – ня можна нідзе закінуць.

Штубнаваць – хутка хадзіць па пакоі, часта стукаючы, нібы швейная машынка.

- Ой, слаўная ў яе дзяўчынка, яшчэ толькі дзесяць месяцаў, а ўжо па хаце вун як штубнуіць!

Шэбраць(г.) – гаварыць з-пад цішка.

- У нас ўжо шэбраюць, што гэта пэўна Андрэй дзедаў стог сена спаліў.

Юдаш, звадаяш, скусіціль – падбухторшчык, той, хто сазводзіць.

- Можа б адзін Алёга і ня піў, дык дзе ж там! Прыдзіць Мартуль, як у маткі пенсія і сазводзіць. От ужо дзе Юдаш, звадаяш, скусіціль!

Jazep Kvach : Mother' words

(magazine "CULTURE. NATION", December 2019, issue 24, p. 46-67,

www.sakavik.net)

The author provides the set of words (near 220) of local dialects collected in Sharkaushchyna and Glybokaje region (Bitebsk province of the Republic of Belarus). He introduces not only the words and their interpretation, but also gives a context where they are used in everyday speech. These little icons written intentionally with grammatical errors were guided to bring the reader to the phonetics of the local language. The author dedicates this work to his mom.

Язеп Квач: Мамины слова

*(журнал «КУЛЬТУРА. НАЦЫЯ», декабрь 2019, выпуск 24, стр. 46-67,
www.sakavik.net)*

Автор представляет около 220 слов местных диалектов, собранных в Шарковщинском и Глубокском районах Витебской области Республики Беларусь. Даются не только слова и их толкование, но также и контекст, в котором они используются в повседневной речи. Эти маленькие диалоги, написанные намеренно с грамматическими ошибками, направлены на то, чтобы донести до читателя фонетику местного языка. Автор посвящает эту работу своей маме.